

Ülkemizdeki Bireysel Emeklilik Sistemi Üçüncü Ayak Emeklilik Olarak Uluslar arası Literatürde Yer almaktadır

Selda KORKMAZ

Aktüer

Hazine Müsteşarlığı

Sigortacılık Genel Müdürlüğü

Toprak İşveren: Bireysel Emeklilik sisteminin esası nedir? Nasıl işleyecek?

Selda KORKMAZ: Bireysel Emeklilik Yatırım ve Tasarruf Sistemi Kanunu Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu TBMM tarafından 28 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiş, 7 Nisan 2001 tarih ve 24366 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış ve yayımı tarihinden 6 ay sonra 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunu tamamlayıcı nitelikteki yönetmelikler ve tebliğler Hazine Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu tarafından hazırlanmıştır.

Ülkemizdeki bireysel emeklilik sistemi üçüncü ayak emeklilik olarak uluslararası literatürde yer almaktadır. Bu tip sistemlerin başlıca özellikleri, ülkemizdeki sistemde de olduğu gibi, bireysel hesaplara ve gönüllü katılıma dayanmaları, belirlenmiş katkı (Defined Contribution) bazlı olmaları ve fonlu sistemler olmalarıdır. Bu iki olguyu biraz daha açmak gerekirse;

- ◆ Belirlenmiş katkı bazlı sistemlerde, katılımcının emeklilik sistemine yatıracağı katkılar kendisi tarafından belirlenmekte ve birikimleri, yatırılan katkılar ile bunların katılımcının seçeceği fonlarda değerlendirilmesi sonucu oluşan getirilere göre şekillenmektedir. Dolayısıyla, bu tip sistemlerde yatırım riski katılımcıya aittir.
- ◆ Fonlu sistemlerde kişinin hesabındaki fonlar kaydi değildir ve katılımcının hesabındaki fonların karşılığı vardır. Fonsuz sistemlerde ise hesaptaki para kaydi paradır ve hesapta görülen paranın karşılığı fiziken bulunmayabilir.

Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin süreç içerisinde gelişmiş ülkelerde görülen trende uygun olarak uzun vadeli fon yaratan en önemli kaynaklardan biri olacağı öngörülmektedir.

Bireylerin emeklilik gelirleri kendi nam ve hesaplarında tutulan katkılar ve bunların getirilerine göre belirlenecektir. Her emeklilik şirketi, en az üç değişik risk dağılımına sahip emeklilik yatırım fonu kuracaktır. Bireyin tercih ettiği emeklilik yatırım fonundaki varlıkların getirisi doğrudan bireysel emeklilik hesabının getirisini oluşturacaktır.

Katılımcılar, katkıları aynı şirkete ait emeklilik yatırım fonları arasında paylaştırarak yatırımları üzerinde kontrol hakkını ellerinde bulunduracaklardır.

Sistemde katkılarının hangi emeklilik yatırım fonlarında yatırıma yönlendirileceği katılımcı tarafından belirleneceğinden herhangi bir getiri garantisi yoktur. Sistemde, bireylere performanslarını beğenmedikleri şirketleri yılda bir kez değiştirme hakkı verilerek, oluşacak rekabet sonucunda katılımcılara daha iyi hizmet verilmesinin sağlanması amaçlanmıştır.

Toprak İşveren: Bireysel Emeklilik sisteminin mevcut sigorta sisteminden farkı nedir?

Selda KORKMAZ: Bireysel emeklilik sistemi kişilerin emeklilik dönemlerinde ek bir gelir elde etmelerine yönelik, sosyal güvenlik sistemlerini tamamlayıcı mahiyette bir yatırım ve tasarruf sistemidir. Diğer taraftan, emeklilik sözleşmeleri birer sigorta sözleşmesi olmayıp, hayat sigortasında olduğu gibi bir risk teminatı (vefat, vb.) içermez. Bu özellikleriyle emeklilik sözleşmeleri uzun vadeye yönelik finansal araçlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Her ne kadar birikimli hayat sigortalarında da emeklilik ürünleri gibi yatırım ögesi bulunsada, hayat sigortalarının aksine bireysel emeklilik hesabındaki birikimler şirketlerin bir aktifi değildirler. Ayrıca, bireysel emeklilik hesaplarındaki birikimler portföy yönetim şirketleri tarafından yönetilmekte olup, birikimli hayat sigortalarındaki fonlar ise hayat sigortası şirketleri tarafından yönetilmektedir.

Öte yandan, birikimli hayat sigortalarında bulunan minimum gelir garantisi, emeklilik ürünlerinde olmamakla birlikte, birikimli hayat sigortalarındaki fonların yönetimi mevzuatta belirtilen esaslar dahilinde gerçekleştirilmektedir. Bireysel emeklilik hesaplarındaki birikimlerin yönlendirileceği yatırım araçları konusunda ise seçim hakkı katılımcıya verilmiştir.

Yukarıdaki hususlara ilaveten, bireysel emeklilik sisteminde faaliyet göstermek isteyen araçlar belirli bir eğitim, sınav ve lisanslama sürecine tabidir.

Toprak İşveren: Bu sistemden kimler nasıl yararlanabilecek?

Selda KORKMAZ: Medeni hakları kullanma ehliyetini haiz herkes bu sisteme katılabilmektedir. Kişinin bu sisteme katılabilmesi için mutlaka çalışıyor olması gerekmez. Ancak, sistemde önemli vergi teşvikleri bulunduğundan, bu sistem herhangi bir şekilde gelir vergisine tabi bulunan mükelleflere diğer katılımcılara oranla daha büyük avantajlar sağlamaktadır.

Sistemdeki Vergi Teşvikleri:

Bireysel Emeklilik Sistemindeki vergi teşviklerini özetle 3 kısımda açıklamak mümkündür:

Katkı Paylarının Ödenmesi Aşamasında:

Katılımcılar ödedikleri katkı paylarını gelir vergisi matrahlarından indirebilmektedirler. Bununla birlikte, vergi matrahından indirilecek tutar çalışanın aylık brüt gelirinin %10'unu ve brüt asgari ücret tutarını aşamayacaktır.

Buna ilaveten, işverenler, çalışanları adına ödedikleri katkı tutarlarını mevzuatta belirtilen limitler dahilinde kurumlar vergisi matrahlarından indirebilmektedirler.

Yatırım Geliri Aşamasında:

Emeklilik Yatırım Fonlarının değer artışlarından gelir vergisi alınmamaktadır. Bununla birlikte, yatırım fonlarının içinde bulunan finansal araçların (bono, hisse senedi,vs.) getirdiği gelirler üzerinden, varsa stopaj kesintisi yapılmaktadır.

Birikimlerin Alınması ve Sistemden Çıkış Aşamasında:

- 10 yıldan az katkı payı ödeyerek sistemden çıkan katılımcıların birikimleri üzerinden %15'lik bir stopaj kesintisi,
- 10 yıl veya daha fazla süre katkı payı ödeyip 56 yaşını doldurmadan sistemden çıkan kişiler için kişinin toplam birikimleri üzerinden %10'luk stopaj kesintisi,
- Sistemden 10 yıl veya daha fazla süre katkı payı ödeyip 56 yaşını doldurarak (bir başka deyişle bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkını kazanarak) çıkan katılımcıların birikimlerinin ise %25'i vergiden muaf olup, kalan %75'lik kısım üzerinden de %3,5 oranında bir stopaj kesintisi,

uygulanmaktadır.

Görüldüğü üzere, sistemdeki vergi teşvikleri emekliliklerinde ek bir gelir elde etmek isteyen katılımcılara önemli avantajlar getirmektedir.

Toprak İşveren: Bireysel Emeklilik sisteminde katılımcıların birikimlerinin değerlendirilmesi nasıl gerçekleşecek?

Selda KORKMAZ: Yukarıda da ifade edildiği üzere, emeklilik şirketleri tarafından toplanan katkılar söz konusu şirketlerin kurduğu "emeklilik yatırım fonları" aracılığıyla yatırıma yönlendirilmekte olup, fonlar, konusunda uzmanlaşmış portföy yönetim şirketleri tarafından yönetilmektedir.

Bireysel emeklilik sisteminde, katılımcılar katkılarını emeklilik planı kapsamında sunulan emeklilik yatırım fonları arasında diledikleri gibi paylaşırabilmekte, sepet oluşturabilmektedir. Bu açıdan, bireysel emeklilik sistemi katılımcının yatırım tercihlerini dikkate alan esnek bir yapıdadır. Ayrıca, katılımcıların, yılda azami dört kez yatırım tercihlerini değiştirme, bir kez de emeklilik şirketini değiştirme hakkı bulunmaktadır.

Bunlara ilaveten, yukarıda da belirtildiği üzere bireysel emeklilik hesaplarındaki fonlar emeklilik şirketlerinin aktifinde yer alan bir varlık olmayıp Takasbank nezdinde saklanmaktadır.

Dolayısıyla, emeklilik yatırım fonları ve portföy yönetim şirketleri vasıtasıyla bireysel emeklilik sistemindeki katılımcılara en iyi finansal hizmeti en ucuz maliyetle elde etme olanağı sunulmaktadır.

Toprak İşveren: Sistemin denetimi hangi kuruluşlar tarafından ne şekilde gerçekleşecek?

Selda KORKMAZ: Bireysel emeklilik sisteminde, Hazine Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar olup, bu kuruluşların gözetim ve denetim işlevlerini etkin bir şekilde yürütebilmelerini teminen aşağıda belirtilen mekanizmalar devreye sokulmuş bulunmaktadır.

Daha önce de değinildiği üzere, emeklilik fonlarında bulunan varlıklar şirketler nezdinde değil Sermaye Piyasası Kurulunun denetiminde olan Takasbank nezdinde saklanmaktadır. Katılımcıların sahip oldukları ve fondaki katkılarını gösteren pay adedi de, Takasbank nezdinde katılımcı bazında ve katılımcıların erişebileceği şekilde günlük olarak izlenmektedir. Dolayısıyla, emeklilik şirketinin iflası veya finansal açıdan güç bir duruma düşmesi halinde, katılımcıların fonlarına herhangi bir zarar gelmeyecek, mutabık kalındığı taktirde de söz konusu şirkete ait emeklilik fon portföyü başka bir şirkete çok kısa bir süre içerisinde devredilebilecektir. Bu çerçevede, Takasbank, katılımcı bazında işlemlerin takip edilebilmesi için devrede bulunan gözetim mekanizmalarından biridir.

Bir başka gözetim ve denetim mekanizması ise Emeklilik Gözetim Merkezi A.Ş. (EGM)'dir. Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca, sistemde yer alan şirketlerin Hazine Müsteşarlığı tarafından elektronik ortamda günlük gözetim ve denetimine esas bilgilerin oluşturulması ile bireysel emeklilik araçları sınavı gibi konularda söz konusu Müsteşarlık tarafından görevlendirilecek olan EGM, bireysel emeklilik alanında faaliyet gösterme izni alan 11 şirketin ortaklığında 10 Temmuz 2003 tarihinde kurulmuş olup, merkezi İstanbul'dadır. EGM, sorunların ivedi olarak belirlenmesine ve zamanında müdahalede bulunulmasına olanak sağlama işlevini yerine getirmesinden ötürü, bireysel emeklilik sisteminin başarılı bir şekilde işlemesi ve kamunun gözetim ve denetim sorumluluğunu etkin bir şekilde yerine getirmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Yukarıda belirtilen mekanizmalara ilaveten, Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 21'inci maddesinde emeklilik fonlarının yönetiminde çeşitli portföy sınırlamaları getirilerek, fonların risk düzeyi ve getirilerine ilişkin olarak ayrı bir kontrol mekanizması geliştirilmiştir. Bu sınırlamalara uyulup uyulmadığı, günlük olarak Sermaye Piyasası Kurulunun denetimindeki Takasbank aracılığıyla kontrol edilmektedir. Ayrıca, katılımcıların bireysel emeklilik sistemine girmesine, katkılarının emeklilik planlarına uygun olarak yatırıma yönlendirilmesine, yapılacak kesintilere, katkılarının bireysel emeklilik hesaplarında izlenmesine, aktarımların yapılmasına, ayrılmalara, bireysel emeklilik aracılık faaliyetlerine ve ilgili diğer işlemlere ilişkin takip süreçleri de yine günlük olarak Hazine Müsteşarlığı tarafından görevlendirilen EGM tarafından yerine getirilmektedir.